

3. Когнитивные исследования: Сб. науч. трудов. – Вып. 2. / Под ред. В.Д. Соловьёва, Т.В. Черниговской. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2008. – 320 с.

4. Алпатов В.М. Ноам Хомский / В.М. Алпатов // История лингвистических учений. – 4-е изд., испр. и доп. – М.: Языки славянской культуры, 2005. – 368с.

5. Автономова Н.С. Клод Леви-Стросс – in memoriam: уроки структурной антропологии и гуманизм XXI века / Н.С. Автономова // Вопросы философии. – № 8, 2010. – С. 108–115.

6. Дружилов С.А. "Загрязненность" информационной среды и проблемы психологического здоровья личности / С.А. Дружилов // Современные наукоемкие технологии. – 2013. – № 4. – С. 82–89.

Н.М. Сухова, Л.В. Кадникова

#### АДАПТАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ ДО УМОВ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена проблемам адаптації українського освітнього простору до умов інформаційного суспільства європейського типу. Авторами розглядається вплив негативних явищ українського суспільства на процеси реформування середньої та вищої освіти.

**Ключові слова:** адаптація, інформаційне суспільство, освітній простір, гідність, людина-особистість, людина-функція.

Н.Н. Сухова, Л.В. Кадникова

#### АДАПТАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА УКРАИНЫ К УСЛОВИЯМ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

Статья посвящена проблемам адаптации украинского образовательного пространства к условиям информационного общества европейского типа. Авторами рассматривается влияние негативных явлений украинского общества на процессы реформирования среднего и высшего образования.

**Ключевые слова:** адаптация, информационное общество, образовательное пространство, достоинство, человек-личность, человек-функция.

УДК 1(13)155.9

Н.А. Ченбай

### ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В СУСПІЛЬСТВІ

Національний авіаційний університет

**Анотація.** У статті досліджуються найзагальніші філософські проблеми формування інформаційної культури особистості в суспільстві знань; наголошено на тому, що життя сучасної людини повною мірою залежить від новітніх технологій та показано, що інформаційна техніка має подвійний вплив на особистість і суспільство загалом.

**Ключові слова:** інформаційна культура, інформаційне суспільство, суспільство знань, особистість, інформаційні технології.

#### Вступ

Сучасний етап розвитку цивілізації вирізняється тим, що своєчасно отримана і використана необхідна інформація стає головною умовою нормального функціонування і розвитку всіх сфер буття людини. В усі часи інформація впливала на формування особистості, її світогляд, загальну культуру, на формування різних суспільних зв'язків. Та в інформаційному суспільстві – суспільстві знань, яке визначається динамічністю розвитку, інформація почала безпосередньо впливати на якість нашого життя. Відбувається різке збільшення інформаційних потоків, а поява нових технічних засобів не тільки забезпечила швидке розповсюдження інформації в суспільстві, а і його життєдіяльність. Перехід до знаннєвої економіки й технонауки означає, за словами М. Онопрієнка, «орієнтацію на нового адресата інноваційної продукції: якщо в індустріальну епоху таким адресатом було суспільство загалом у масово-позбавленому індивідуальності образі, то адресатом технонауки стає людина, точніше, маса споживачів, на інтереси яких і орієнтується нова економіка» [1, с. 66]. XXI століття називають століттям освіти, культури, інформатизації, в якому особливого значення набуває всебічний розвиток особистості. І тому серед головних чинників розвитку суспільства нового типу дослідники виділяють такі: широке

усвідомлення ролі знання як умови успіху у будь-якій сфері діяльності, наявність (у соціальних суб'єктів різного рівня) постійної потреби в нових знаннях, необхідних для вирішення нових завдань і створення нових видів продукції та послуг; ефективне функціонування систем виробництва і передачі знань; взаємне стимулювання пропозиції знань та попиту на знання [Там само, с. 64]. У таких умовах доля кожної людини багато в чому залежить від її інформаційної культури.

Важливість формування інформаційної культури особистості, яка є складовою її загальної культури, цілком усвідомлена, оскільки в умовах інформатизації перед кожним із нас відкриваються небачені досі перспективи ефективного використання інформаційних ресурсів, які накопичило людство протягом своєї історії.

#### Аналіз досліджень і публікацій

Формування інформаційної культури особистості в суспільстві знань є міждисциплінарною проблемою, про що свідчить інтерес до її дослідження представників різних галузей знання: фахівців з інформатики, педагогів, культурологів, соціологів, філософів тощо, які висвітлюють різні аспекти означеної проблеми. В різні роки увага фахівців була прикута до проблем становлення інформаційного суспільства (суспільства знань), зв'язків суспільства

і людини, особливостей формування людини в суспільстві знань. Відомими стали теорії Д. Белла, М. Кастельса, І. Масуди, О. Тоффлера, А. Турена, Ф. Уебстера та ін. Серед вітчизняних дослідників варто відмітити праці Л. Дротянко, С. Дрожжиної, О. Дзьобаня, В. і М. Онопрієнків, Л. Ороховської, Н. Семенюк, Б. Юдіна, С. Ягодзінського та ін.

### Постановка завдання

Як свідчать результати аналізу чисельних публікацій, матеріалів конференцій, «круглих столів» тощо дослідження особливостей формування інформаційної культури особистості в суспільстві нового типу є важливими й актуальними. Проте дослідники в даній царині здебільшого акцентують увагу на технологічних і психологічних аспектах проблеми взаємозв'язку людини й суспільства знань, тоді як сутнісний аспект означеної проблеми досі потребує ґрунтовного опрацювання фахівців у галузі філософії. Так, відома дослідниця Н. Гендіна підкреслює, що інформаційна культура особистості є «сукупністю інформаційного світогляду і системи знань та вмінь, які забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність із оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб шляхом використання як традиційних, так і нових інформаційних технологій» [2]. У свою чергу, Н. Зінов'єва вважає основним предметом формування інформаційної культури особистості «процес гармонізації внутрішнього світу людини через засвоєння загального обсягу соціально-значущої інформації» [3]. У статті ми зосереджуємо увагу на окресленні найзагальніших філософських питань щодо особливостей формування інформаційної культури особистості в суспільстві знань, що і є метою статті.

### Основна частина

Однією з базисних характеристик суспільства знань є формування людини нового типу, яка прагне до цілісної самореалізації. Для цього в наш час вона має безліч можливостей. Підготовка людини до життя в інформаційному суспільстві передбачає необхідність підвищення рівня її інформаційної культури, оскільки остання, як справедливо зазначає сучасна дослідниця В. Казанцева, зв'язана «із соціальною захищеністю людини в інформаційному суспільстві» [4]. На необхідність формування інформаційної культури особистості в провідних країнах Європи, США та Японії звернули увагу ще у 80-х роках минулого століття, в епоху комп'ютеризації. Відтоді в початкових школах цих країн почали викладати комплексну міждисциплінарну науку – інформатику, яка мала сформувати у дітей новий, сучасний стиль мислення. Пізніше на означену проблему, як на одну з умов переходу до розвиненого інформаційного суспільства, звернули увагу й вітчизняні дослідники. Проте згодом виявилось, що для формування високого рівня інформаційної культури особистості не достатньо лише знань з інформатики.

В наш час існує багато визначень поняття «інформаційна культура», в яких зроблено акцент на тих чи інших взаємопов'язаних та взаємообумовлених його компонентах. Так, провідні фахівці Кемеровської академії культури та мистецтв, які вже не

одне десятиліття займаються вивченням проблем формування інформаційної культури особистості, наводять таке трактування цього поняття: «Інформаційна культура особистості є однією зі складових її загальної культури; сукупністю інформаційного світогляду і системи знань та вмінь, які забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність з оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб з використанням як традиційних, так і нових інформаційних технологій» [2]. Та, на нашу думку, лише задоволення «індивідуальних інформаційних потреб» не може вирішити проблему цілісної самореалізації особистості в суспільстві нового типу. У цьому контексті справедливою видається позиція вітчизняного дослідника О. Дзьобаня, який зазначав, що «разом із соціально-економічними та політичними трансформаціями інформаційного суспільства відбувається процес переоцінки духовних цінностей, формування принципово нових засад моралі» [5, с. 188]. І все це ускладнює процес формування інформаційної культури особистості. В нинішніх умовах, як слушно відмічає О. Пруднікова, «кожне з діалектично взаємозв'язаних начал людини – фізичне, психічне і соціальне – вимагає спеціального врахування, оскільки тільки в цьому випадку нові можливості інформаційного суспільства можуть бути повною мірою використані для розвитку людини» [6, с. 155]. В іншому випадку інформатизація може викликати негативні наслідки для будь-якого суспільства.

Сьогодні філософи все частіше говорять про занепад духовності, антропологічну катастрофу, про ті негативні зміни, які відбуваються в природі людини, пов'язуючи це з кризою інформаційної культури. Зокрема, О. Матюхіна, порушуючи проблему свободи особистості в сучасному суспільстві, стверджує, що «важливим мірилом значущості й повноцінності людини в інформаційному суспільстві стає не її всебічний розвиток, а рівень оволодіння новою технікою й новими технологіями. Гонка технологій, інновацій стає самоціллю» [7, с. 62]. Схожу позицію обстоює Л. Дротянко, констатуючи, що, з одного боку, поява нових технологій стала відповіддю на об'єктивні запити суспільного поступу, які пов'язані «з підвищенням соціальних стандартів життя людей», та з іншого «комп'ютеризація сучасних засобів комунікації веде не до звільнення індивідуальної свідомості від стандартів, а, навпаки, до пасивного споживання... нових міфів, породжених інформаційно-комп'ютерними технологіями, що посилює ірраціональний компонент суспільної свідомості» [8, с. 13].

Нова інформаційна техніка має здатність не просто суттєво вплинути на традиційні ціннісні пріоритети та життєвий світ людини, а навіть зруйнувати їх, відволікти від реалій життя, зануривши у віртуальну реальність. Закономірним результатом руйнування традиційних цінностей стала соціальна агресія, що прогресує на ґрунті розпаду усталених економічних зв'язків, супроводжується соціально-економічним розшаруванням населення, регіональними конфліктами, стрімким падінням рівня життя більшості людей тощо. Не можна не погодитися і з думкою О. Жидкової, яка зазначає, що створення

загальнопланетарного поля інформації, окрім прискорення взаємообміну культур і їх творчих змін, призводить до розхитування традиційних цінностей» [9].

Про можливі ризики, які породжуються науково-технічною революцією, західні дослідники попереджали давно. Адже західний світ раніше зіткнувся з такою проблемою, як соціальна атомізація, що є наслідком розпаду соціальних зв'язків. Як зазначає З. Бауман, «постійна і неперервна технологічна революція перетворює набуті знання і засвоєні звички з блага на тягар і швидко скорочує термін життя корисних навичок, які нерідко втрачають своє застосування і корисність за більш короткий термін, ніж той, що вимагається на їх засвоєння» [10, с. 165]. Ґрунтовно досліджуючи проблему атомізації суспільства, сучасна дослідниця Л. Ороховська відмічає, що «для атомізованої людини вищою цінністю стає не етична система цінностей, а професійна приналежність, здатність бути кваліфікованою робочою силою в умовах глобалізованого суспільства... Такий тип людей готовий для збереження досягнутого рівня потреб підтримати будь-яку ідею, систему цінностей, навіть аморальну, але яка гарантує йому стабільне існування» [11, с. 57]. Цілком очевидно, що протистояти такій небезпеці здатна лише творча особистість із високим рівнем інформаційної культури. А творчість, як відомо, є прерогативою лише свободної, самостійно мислячої особистості, здатної до саморозвитку і самостійного прийняття рішень у складних ситуаціях.

Визначити складну структуру знань, умінь, навичок, що є елементами інформаційної культури особистості, необхідно для дослідження самої сутності суспільства знань. У свій час Е. Тоффлер писав, що «Третя хвиля найбільше винагороджує за пізнавальні здібності та освіту, а також людей, які здатні до швидкого пристосування, до змін...» [12, с. 287]. Як показала історія, в житті сучасної людини значення знань суттєво зростає, оскільки її становище в суспільстві, рівень соціальної активності, кар'єрне зростання багато в чому визначається здатністю до сприйняття, швидкої обробки і використання великого масиву необхідної інформації.

У будь-яку епоху людина прагнула почуватися адекватно і мати змогу самореалізуватися в суспільстві повною мірою. Сучасна людина стає немислимою без інформаційних технологій, які вплинули як на біологічне, так і на соціальне її існування. Фахівці ведуть активні дискусії стосовно того, якими будуть наслідки цього впливу, але цілком очевидним є те, що вже зараз більшість людей, особливо молодь, відчуває потребу в необхідній для життя інформації так само сильну, як і потребу в одязі, їжі тощо. Проте здатністю відрізнити потрібну інформацію від зайвої і неправдивої, вмінням вдало нею скористатися, створивши перспективи на майбутнє, володіють далеко не всі. Заради того, щоб допомогти молодій людині адаптуватися в суспільстві знань у новій парадигмі освіти, особливе місце відведено інформаційній складовій. Це має, як переконливо доводить Н. Семенюк, «принципово важливе значення як для тих, хто вчить, так і для тих, хто нав-

чається» [13, с. 295]. Окрім цього, в структурі багатьох університетів створюються спеціальні наукові підрозділи, які безпосередньо займаються проблемами інформаційної культури. Прикладом може стати створений майже два десятиліття тому Кемеровський науково-дослідний інститут інформаційних технологій соціальної сфери, який діє в рамках міжнародної програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх». Реалізація розробленої концепції формування інформаційної культур особистості у цьому НДІ здійснюється по двом основним напрямом: шляхом впровадження в навчальний процес освітніх установ курсу «Основи інформаційної культури особистості» та через підготовку й підвищення кваліфікації кадрів, які володіють технологією формування інформаційної культури особистості. Досягнуті результати обговорюється на чисельних наукових конференціях та семінарах, які присвячені проблемам підготовки людини до життя в інформаційному суспільстві [2]. Важливість такого підходу підтверджується самим життям, оскільки нові умови породжують залежність інформованості однієї людини від інформації, яка набула іншими. Вміння самостійно накопичувати інформацію окремою людиною виявляється недостатнім для того, щоб приймати рішення на основі колективного знання.

Отже, зважаючи на складність проблеми, цінним є будь-який досвід і конкретні результати, що дозволяють вітчизняним фахівцям, які займаються проблемами формування інформаційної культури особистості в українському суспільстві, зробити прорив у цьому напрямі.

## Висновки

Виходячи з викладеного вище, зазначимо, що сучасне суспільство висуває низку конкретних вимог до особистості стосовно її інформаційної культури. Кожен із нас також повинен розуміти необхідність підвищувати свій рівень такої культури, адже людина несе відповідальність не тільки за якість свого життя і своє майбутнє, а й за майбутнє нащадків, створюючи певні умови для цього. А інформаційна культура, як справедливо відмічає О. Пруднікова, є «свого роду стандартом, показником рівня розвитку особистості, її освіченості, грамотності» [6, с. 156]. Більше того, високий рівень інформаційної культури особистості свідчить про її потенціальні творчі можливості, креативність, що особливо цінується в сучасному світі.

## Список літератури

1. Онопрієнко М.В. Сучасна технологічна революція: головні ризики і наслідки / М.В. Онопрієнко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: 36. наук. праць. – К.: НАУ, 2017. – № 1 (25). – С. 65-70.
2. Гендина Н.И. Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях [Электронный ресурс] / Н.И. Гендина, Н.И. Колкова, И.Л. Скипор [и др.]. – М., 2002. – 337 с. – Режим доступа: <http://www.rnb.ru>
3. Дулатова А.Н. Информационная культура личности: Уч.-метод. пос. / А.Н. Дулатова, Н.Б. Зиновьева. – М.: Либерея-Библинформ, 2007. – 176 с. – ISBN 5-85129-175-3.
4. Казанцева В.П. Информационная культура личности: социально-философский анализ. Дис...канд. филос. наук: 09.00.11 / Казанцева Вера Павловна. – Красноярск, 2008. – 168 с.

5. Дзьобань О.П. Філософія інформаційного права: світоглядні й загальнотеоретичні засади: монографія / О.П. Дзьобань. – Х.: Майдан, 2013. – 360 с.

6. Пруднікова О.В. Інформаційна культура і формування «людини інформаційної» / О.В. Пруднікова // Вісник Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / ред. кол.: А.П. Гетьман та ін. – Х.: Право, 2016. – № 2 (29). – С. 154-165.

7. Матюхина А.А. Проблема свободы личности в современном обществе / А.А. Матюхина // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2017. – № 1(25). – С. 61-64.

8. Дротянко Л.Г. Високі технології як засіб трансформації медіа-дискурсу / Л.Г. Дротянко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2017. – № 1(25). – С. 10-14.

9. Жидкова О.О. Проблемы взаимодействия человека и информационной среды [Электронный ресурс] / О.О. Жидкова. – Режим доступа: [sps.kture.kharkov.ua/articles/Статья6.doc](http://sps.kture.kharkov.ua/articles/Статья6.doc).

10. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман; Пер. с англ. Под. ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2005. – 390 с.

11. Ороховська Л.А. Мас-медіа інформаційної доби та проблема атомізації суспільства / Л.А. Ороховська // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2012. – № 2(16). – С. 56-59.

12. Тоффлер О. Расса, власть и культура / О. Тоффлер; пер. Н.Л. Поляковой // Новая технократическая волна на Западе: сб. ст.: пер. и вступ. ст. П.С. Гуревича. – М.: Прогресс, 1986. – С. 276-278.

13. Семенюк Н.М. Необхідність інформаційного супроводу освіти впродовж життя / Н. Семенюк // Гілея: наук. вісн.: зб. наук. пр. / гол.ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2013. – Вип. 78 (11). – С. 294-297.

Н.А. Ченбай

#### ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ В ОБЩЕСТВЕ ЗНАНИЙ

В статье исследуются наиболее общие философские проблемы формирования информационной культуры личности в обществе знаний; акцентируется внимание на том, что жизнь современного человека в полной мере зависит от новейших технологий и показано, что информационная техника двойственно влияет на личность и общество в целом.

**Ключевые слова:** информационная культура, информационное общество, общество знаний, личность, информационные технологии

N. Chenbay

#### FEATURES OF THE PROCESS OF FORMING INFORMATION CULTURE OF PERSONALITY IN THE KNOWLEDGE SOCIETY

The article examines the most common philosophical problems of the formation of the personal information culture in the Knowledge society. The attention is focused on the fact that the life of a modern man fully depends on the latest technologies; an ambivalence of influence of information techics on the individual and the society as a whole is analysed.

**Keywords:** Information culture, Information society, Knowledge society, the personality, Information technologies.